

Moć umreženog društva - Manuel Castells i važnost umreženog društva današnjice

Tintor, Andrea

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:548257>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet

Moć umreženog društva –
Manuel Castells i važnost umreženog društva današnjice

Andrea Tintor

Rijeka, rujan 2016.

Sveučilište u Rijeci

Filozofski fakultet u Rijeci

Odsjek za Kulturalne studije

Studijska grupa: Kulturologija

Kandidatkinja: Andrea Tintor

Mentorica: dr. sc. Katarina Peović Vuković

Moć umreženog društva –
Manuel Castells i važnost umreženog društva današnjice

Rijeka, rujan 2016.

Sažetak

Internet je postao svakodnevni element ljudskog života, no njegova struktura još uvijek nije dovoljno istražena te se kontinuirano mijenja. Završni rad baziran je na studiji Manuela Castellsa *Communication Power* te njegovim drugim studijama koje govore o početku nastajanja Mreže pa sve do konstrukcije moći te važnosti interneta. Edward Snowden i Julian Assange su tzv. „zviždači“ koji upozoravaju na važnost demokratičnosti medija koja je bitna za pokretanje promjena u društvu današnjice.

Ključne riječi: mreža, kiberdemokracija, javna sfera, kiberprostor, internet, zviždači, umreženo društvo, moć Mreže

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. IZAZOV MEDIJA I MREŽA.....	2
2.1. Uvod - mediji.....	2
2.2. Povijesni razvoj Mreže	3
3. USPON UMREŽENOG DRUŠTVA	5
4. MOĆ UMREŽENOG DRUŠTVA	8
4.1. Bezvremeno vrijeme i prostor tokova	10
5. MOĆ MREŽE.....	11
6. JAVNA SFERA I KIBERDEMOKRACIJA.....	13
6.1. Komunikacijska revolucija i javna sfera	13
6.2. Kiberdemokracija	15
7. REVOLUCIJA NA MREŽI.....	17
8. ZAKLJUČAK.....	20
9. LITERATURA	21

1. UVOD

Uspon umreženog društva omogućio je globalni pristup spajanja na Mrežu stoga ona djeluje kao javna sfera u kojoj se kreiraju društvene zajednice, virtualni identitet, dijele se informacije... No, koji su glavni faktori moći umreženog društva? Može li se ona definirati? Ako se može definirati, tko ju posjeduje te temelji li se ona na posjedu povjerljivih političkih, korporativnih ili privatnih podataka o subjektima?

U potrazi za odgovorima na prethodno navedena pitanja u završnom radu baviti ću se analizom studije Manuela Castellsa *Communication Power*. Knjiga je prvi put izdana 2009. godine, a obrazlaže i analizira različite aspekte funkcioniranja medija poput interneta. Nadalje, Castellsova studija detaljno obuhvaća važnost umreženog društva te propitkuje moć kao konstrukciju u njemu.

Za cilj ovog rada izabrala sam izlaganje i analizu poglavlja studija koje u fokusu imaju umreženo društvo i njegovu manifestaciju moći, što upotpunjavam dodatnom literaturom. Budući da se Castells u drugim svojim knjigama i radovima dotiče Interneta, u radu je također upotrebljena dodatna literatura iz njegovog opusa *Informacijsko doba*, ali i studije drugih autora koji se bave sličnim temama poput Marka Postera i njegove *Kiberdemokracije*, Marshalla McLuhana, Michaela Foucaulta koji proučava odnose znanja i nadzora, a sve s ciljem propitkivanja sličnosti i različitosti argumentacija navedenih autora na temu umreženog društva.

Na početku rada razjasniti ću pojmove i ulogu medija u svakodnevnom životu te napraviti kratak vremenski presjek razvoja interneta čime ću se poslužiti Castellsovom *Internet galaksijom*. Kroz rad ću proučiti tko su danas osobe od iznimne važnosti za poticanje demokratičnosti medija, tko posjeduje glasove dovoljno snažne da ukaže na potrebne promjene u društvu današnjice.

Naposljetku, fokus rada usmjeravam na tzv. zviždače Edwarda Snowdena i Juliana Assangea kako bi rad dobio cjelinu koja obuhvaća povijesni razvoj Mreže te njenu strukturu pa sve do proučavanja što o kontroli Mreže govore te na što upozoravaju zviždači.

2. IZAZOV MEDIJA I MREŽA

2.1. Uvod - mediji

Prije nego započnem s analizom i iznošenjem argumentacije o važnosti umreženog društva napraviti ću kratak uvod o medijima kako ih vide McLuhan i Debray te presjek povijesnog razvoja Interneta.

Interakcija svedena na ogoljelu McLuhanovu definiciju „medij je poruka“ najčešća je kratka, no nedovoljno teorijski jasna deskripcija uloge medija današnjice koja upozorava na strukturu medija koji pokreće promjene. Metafora da je svijet postao globalno selo osluškuje se od tehnoloških fanatika do skeptika, u suštini je prihvaćena u teoriji i praksi medija koje se pokušavaju primijeniti na analizu. Govoreći o medijima za zauzimanje početne pozicije prema kojoj se o njima diskutira potrebno je napraviti distinkciju prema njihovom širem značenju (posrednici informacija) i užem (sredstva komunikacije potpomognuta tehnološkim uređajima). Upotreba medija, susret s njima poprimio je svakodnevni kontinuitet, a nerijetko upravo proizvodnja simboličkih dobara oblikuje shvaćanje trenutnih globalnih i lokalnih informacija koje pojedinac „upija“ putem medijskog sustava.

McLuhan zorno prikazuje tehnološki napredak čovječanstva kroz promjenu koju medij uzrokuje slanjem poruke. Navođenjem električne svjetlosti kao komunikacijskog sredstva možemo povući paralelu između McLuhanove i Debrayeve teoretizacije mediologije kao sredstva u funkciji medija. McLuhan navodi: „Električna svjetlost je čista informacija. Ona je medij bez poruke, takoreći, osim ako se ne rabi za ispisivanje nekog oglasa ili imena. Ta činjenica, svojstvena svim medijima, znači da je "sadržaj" svakog medija uvijek neki drugi medij. Sadržaj pisma jest govor, baš kao što je pisana riječ sadržaj tiska, a tisak sadržaj telegrafa.“¹ Debray u svom tekstu iz 1999. «Šta je mediologija?» njezinu teoretizaciju u funkciji medija izlaže na sljedeći način: „Proučavanje ideje nacije postaje „mediološko“ tek kada je pronađena veza nacije i njezinih mreža – drumova, železnica, poštanskih puteva, telegrafskih linija, elektriciteta.“² Iz obje argumentacije iščitava se kako mediji ne mogu stajati sami za sebe već su ovisni o društvu i društvenim promjenama koje ih oblikuju. Društvo upotrebljava medije za širenje informacija te međusobnu komunikaciju.

¹ McLuhan, M., (2008), *Razumijevanje medija*, poglavlje *Medij je poruka*, Golden Marketing, str. 13.

² Debray, Régis (1999), *Šta je mediologija?*, Le Monde Diplomatique

Prema prethodno navedenoj distinkciji Zrinjke Peruško potrebno je naglasiti kako se medijska komunikacija manifestira na određenoj geografskoj razini i njenom dosegu (lokalno, nacionalno, globalno) pomoću tome namijenjenih uređaja podijeljenih po sektorima (radio, novine, televizija) svrstanih u određenu medijsku instituciju kontroliranu po principu njihovog upravljanja, a takvu podjelu medija autorica u zborniku *Uvod u medije* iz 2011. stavlja u kontekst medijskog sustava i javne sfere kao nepohodne pojmove definiranja djelovanja medija. Peruško se pita na koji način su mediji povezani s javnošću? Povezanost medija s javnošću može se ukratko objasniti kao društvena pojava koja ovisi o kolektivu koji djeluje pod određenim socio-ekonomskim uvjetima, a ovisi o kulturnom i demokratskom razvoju.³ Javnost u funkciji umreženog društva i kako se te dvije pojave isprepliću analizirati ću u poglavlju Internet i javna sfera detaljno referirajući se na Posterovu *Kiberdemokraciju*.

Novе medijske discipline, kako obrazlaže Debray, treba proučavati u novim okvirima uzimajući u obzir već naučeno o medijima, a potreba za rušenjem granica kako je tehnologija antikultura, a kultura antitehnologija treba postati imperativ pri promišljanju tih dvaju disciplina jednu s drugom. McLuhan u *Razumijevanju medija* navodi kako je razvoj čovječanstva došao do završne faze – faze razvoja čovjekovih produžetaka, odnosno „tehnološke simulacije svijesti“. Čin tipkanja postaje produžetak prstiju, odnosno svi čovjekovi fizički dijelovi postepeno će biti u funkciji informacijskih sustava koji je uvučen u sastavni dio života današnjice.⁴

2.2. Povijesni razvoj Mreže

Silueta stvaranja Interneta kakvog ga poznajemo danas ne seže u daleku prošlost već u početak šezdesetih godina prošlog stoljeća pod okriljem vojnih istraživanja, visoke znanosti i slobodarske kulture. Manuel Castells u knjizi *Internet galaksija* esejističkim stilom započinje uvod u razvoj Interneta rečenicom: „Internet je tkivo naših života.“⁵

Castellova argumentacija da je današnja uloga informacijske tehnologije ekvivalentna električnoj energiji u industrijskoj revoluciji podupire Debrayevo izlaganje o potrebi za promišljanjem disciplina jednu uz drugu.

³ Peruško, Zrinjka (2011), *Uvod u medije*, Naklada Jesenski i Turk, str. 27

⁴ McLuhan, Marshall (2008), *Razumijevanje medija*, poglavlje *Mediji kao pretvarači*, str. 55-56

⁵ Castells, Manuel (2003), *Internet galaksija*, poglavlje *Mreža je poruka*, Naklada Jesenski i Turk, str. 11

Internet postaje skup međusobno povezanih čvorova koji prenose informacije, stoga se on definira i kao komunikacijski medij, tehnologija slobodne komunikacije, no kako je počeo njegov razvoj?

Prema Castellsu, priča o Internetu i njegovom razvoju te kasnijoj ekspanziji prikazuje čovjeka kao subjekta koji će pokušati prijeći sve birokratske i ostale prepreke kako bi pokrenuo revoluciju koja će prouzročiti stvaranje novog, komunikacijsko i tehnološki povezanijeg svijeta.

Porijeklo stvaranja prve inačice Mreže leži u stvaranju računalne mreže ARPANET 1969. godine od strane američkog ministarstva obrane koje je težilo vojnoj zaštiti te prevlasti nad tadašnjim SSSR-om što može biti iščitano kao potreba za monopolom nad informacijama i svjetskom dominacijom. Paul Baran prvi programira decentraliziranu mrežu koja bi ostajala funkcionalna ako dođe do vojnih napada. Tim otkrićem IPTO stvara telekomunikacijsku tehnologiju „preusmjerenja paketa“. Baran postavlja tri pravila koja bi Mreža trebala obuhvaćati: postojanje strukture decentralizirane mreže, distribuiranje snage preko svih njezinih čvorišta te funkcionalnost i fleksibilnost koja bi bila neometana. Mreža „preusmjerenja paketa“ omogućavala je lomljenje informacija, ali da se svaki njen dio može spojiti u originalnu poruku. 1969. u kalifornijskom sveučilistu postavljena su prva čvorišta.

Sljedeći korak bilo je uspostavljanje veze između ARPANET-a i drugih računalnih mreža, no za to je bio neophodan komunikacijski protokol. Kako bi mreža imala nesmetanu komunikaciju 1973. osmišljen je TCP/IP (Transmission Control Protocol/ Internet Protocol) standardizirani protokol na kojem se i danas temelji Internet. Početkom devedesetih godina tehnološki napredak omogućio je novu mrežu revoluciju razvojem World Wide Web-a čime je Internet zakoračio u novu eru koja je uvjetno osigurala globalnu dostupnost.⁶ Nastojanje stvaranja decentralizirane i interaktivne mreže bilo je ostvareno implementacijom softwera za neprekidno slanje/primanje poruka. Mreža je bila potpuno stvorena nekoliko godina nakon razvoja WWW-a i njemu pripadajućih internet pretraživača te internet postaje globalno dostupan svakom pojedincu.

Što je prouzrokovao razvoj informacijskih tehnologija? Castells navodi dva smjera; prvi interakciju raznih makro i mikro istraživačkih programa koji počinju stvarati velika tržišta, a drugi decentralizirane inovacije koje su poticane od strane kultura tehnološkog stvaralaštva.⁷

⁶ Castells, M., (2003), *Lekcije iz povijesti Interneta*, poglavlje knjige *Internet galaksija*, str. 19-41

⁷ Castells, M., (2000), *Uspon umreženog društva*, Golden marketing, str. 93

Kulture Interneta marginalizirane su zbog tehnološkog segmenta Interneta koji je imperativ, dok se za društveni još uvijek traže provedena i dokazana istraživanja. Castells time uviđa kako ekspanzijom informacijsko-komunikacijskih tehnologija i krahom socijalističkih pokreta međunarodne ekonomije, društvo i ekonomija počinju ovisiti jedno o drugome, gubi se tradicionalno viđenje mjesta boravka i mjesta djelovanja, sada se sve u svakodnevnom životu paralelno odvija na Mreži što je direktan utjecaj na globalno ekonomsko tržište čime počinje uspon umreženog društva.

3. USPON UMREŽENOG DRUŠTVA

Manuel Castells u knjizi *Informacijsko doba: Ekonomija, društvo i kultura; Uspon umreženog društva* detaljno objašnjava početke industrijskih revolucija koje su oblikovale društvo te kronološki analizira procese koji su doveli do uspona umreženosti koja se tijekom godina modificirala u globalizirani sustav kakav danas poznajemo, no kako su se ekonomija i društvo razvijali u suodnosu s tehnologijom?

Na početku Castells želi otkloniti zablude koje se vežu uz pojam i djelovanje tehnologije na društvo. On ističe: „Tehnologija je sastavni dio ekonomije, društva i kulture, iz njih proizlazi i njima služi, iako ne svuda i svima na isti način.“ Utjecaj tehnologije dijeli na dva razvojna pravca, jedan od njih vezan je uz razvoj tehnologije same za sebe, a drugi na primjenu tehnološkog razvoja na društvo. Industrijske revolucije pokrenule su brži razvoj industrijskog društva čiji je rezultat primjena novih energija proizvodnji, što je automatski utjecalo na sve veći globalno gospodarski razvoj. Razlika između industrijske i informatičke revolucije je fokusiranje informatičke na tehnologiju kojom se obrađuju informacije i komunikacijski kanali. Castells uspoređuje te dvije revolucije naglašavajući kako je temelj današnje tehnologije proizvodnja znanja i informacija, kako bi te iste informacije proizvele novo znanje te nova komunikacijska sredstva.⁸ Pitanje koje se postavlja u nastavku je, hoće li informatička revolucija s vremenom umanjiti potrebu za industrijskom radnom snagom?

Daniel Bell 1973. objavljuje prvo izdanje knjige, u Hrvatskoj prevedene, *Kraj ideologije i post-industrijsko društvo* u kojoj već tada predviđa drugačiji razvoj globalnog društva čija bi se

⁸ Castells, M., (2000), *Informacijsko doba: Ekonomija, društvo i kultura; Uspon umreženog društva*, Golden Marketing, str. 16

tržišta zasnivala na trgovanju informacijama i podacima, a ne na trgovanju dobrima, odnosno materijalnim resursima.

Bell u *Kraju ideologije* piše o dimenzijama post-industrijskog društva koje se dijeli na tri segmenta: sociološki, politički i kulturološki. Svaki od navedenih segmenata ima svoju točku uporišta na kojem se temelji; sociološki na ekonomiji i tehnologiji, politički na moći te kulturološki na simbolizmu, odnosno značenjima i ritualima. Za razvoj post-industrijskog društva participiranje kolektiva u sociološkom segmentu ima najveći utjecaj na globalne promjene.⁹ Takvim uvidom u mogući razvoj društva i ekonomije Bell implicira kako će se društvo budućnosti, temeljiti na specijalizaciji intelektualnog rada. U kojem smjeru ide tržište rada?

Prema Bellu tržište rada okreće se informatičarima, inženjerima i tehokratima koji imaju dovoljno znanja za upravljanje informacijama i osposobljavanje komunikacijskih kanala. Fokus prestaje biti na fizičkom radu (i radnoj snazi) već ključna postaje proizvodnja usluga, uspon burzi, turizma i znanosti. On također predviđa kraj autoriteta nad ekonomijom kakvog je priželjkivao Marx, čija je ekonomija bila zasnivana na pojedincu koji je proizvođač materijalnog. Njegova ekonomija je uvjetovana proizvodnim odnosima koji su baza za „nadgradnju“ – institucije, politiku, znanost, obrazovanje, dok Bell pažnju usmjerava u drugačije systemske kontrole, koje će biti temeljene na političkim preferencijama te tada kontrola postaje strogo institucionalizirana preko jednog aparata.¹⁰

Castells osim Bellovim teorijama o post-industrijskom društvu veliku važnost pridaje francuskom sociologu Alainu Touraineu koji u svojoj knjizi *Nova paradigma – za bolje razumijevanje suvremenog društva* opisuje kraj socijalističkog režima i početak ekspanzije kapitalizma koji nastaje kao posljedica djelovanja globalizacije te postepenog umrežavanja.

Nova paradigma u Touraineovom kontekstu obuhvaća novo obrazlaganje društvenog i gospodarskog stanja nakon informatičke revolucije.

Glavno uporište razdvajanja industrijskog društva, smatra Touraine, je sociološka fleksibilnost ekonomije i tržišta. Sociološka fleksibilnost upotrebljena je radi lakšeg isticanja društvene prilagodljivosti novim uvjetima na globalnom tržištu rada. Primjer koji se može upotrijebiti za ovu pojavu je da cijena proizvoda više nije bazirana na njegovoj vrijednosti, već se u proces

⁹ Bell, D., (1999), *The Coming Of Post-Industrial Society*, Basic Books, str. 144-145

¹⁰ Bell, D., (1999), str. 625.

„vrednovanja“ uključuje promocija i marketing čime vrijednost postaje određena tržišnim potencijalom i potražnjom.¹¹

Touraine novu paradigmu stavlja u kontekst državne ekonomije koja je trebala biti siguran oslonac većine država nakon II. svjetskog rata, međutim internacionalizacija proizvodnje, razmjena proizvoda i djelomično međusobna ovisnost jedne države o drugoj dovodi do stvaranja povezanih tržišta koje tvore globaliziranu ekonomiju. Globalizirana ekonomija postepeno uništava viziju o državnom autoritetu nad tržištima te pokreće ideju o ekstremnom kapitalizmu koji nailazi na mnoga odobravanja, ali i proteste.¹² Društvo u ekstremnom kapitalizmu počinje izazivati sukobe između tehnokracije, onih koji posjeduju informacije i civilnog duštva. Sukobi se pojavljuju kada ekonomski i tržišni mehanizmi padaju pod utjecaj multinacionalnih kompanija koje su nastale iz kapitalizma, globalizacijskih procesa i informacionalizma. Više nema klasnih sukoba već su svi mogući sukobi prebačeni na informacijsko društvo. Kako je klasa utemeljena na jednoj vrsti ideologije, postavlja se pitanje je li to početak kraja radikalnih ideologija nastalih u socijalizmu?

Alain Touraine suprostavlja se kraju ideologije koju propagira Bell u svojoj studiji, dok Frances Fukuyama smatra kako dolazi do „kraja povijesti“. On u svom istoimenom eseju objavljenom 1989. u *The National Interestu* analizira kako širenje liberalne demokracije utječe na društvo te kako „kraj povijesti“ zapravo označava drugačiji modalitet shvaćanja vremena i povijesti. Kako Fukuyama argumentira „kraj povijesti“?

Prvenstveno, za njega je to vrlo pozitivan proces koji vodi većoj demokratizaciji društva. Nadalje, Fukuyama smatra kako će se postojeći socijalizam konvergirati u kapitalizam čime započinje finalna forma u novoj ljudskoj ideološkoj revoluciji – započinje širenje zapadnjačkih misli i ideja, liberalne demokracije kojom će biti omogućen brži i efikasniji tehnološki napredak.¹³ Predviđanjem kraja ideologije i razvojem globalizirane decentralizirane ekonomije može li se povući jedinstveni zaključak o teorijama koje iznose Castells, Bell, Touraine i Fukuyama?

Zajedničko svim teoretičarima je da uviđaju nagle promjene društvenih kretanja kroz sljedećih nekoliko desetljeća od onih godina u kojima su oni pisali. Svi teoretičari zalažu se za promjenu

¹¹ Touraine, A., (2007), *A New Paradigm: For Understanding Today's World*, Polity Press, str. 7-9

¹² Touraine, A., (2007), str. 25-27

¹³ Fukuyama, F., (1989), *End of History?*, The National Interest; <https://ps321.community.uaf.edu/files/2012/10/Fukuyama-End-of-history-article.pdf>, (posjećeno 15.kolovoz 2016.)

odnosa između radne snage i materije. U usponu umreženog društva glavna zadaća postaje uzimanje što većeg profita te brzinska obrada informacija koja bi stvorila tzv. društvo znanja čija bi jedina preokupacija bila daljnja proizvodnja i širenje informacija. Sve većom integracijom globalizirane ekonomije središta se umrežavaju, prema Castellsu, obitelj gubi prioritetni značaj kao ekonomska jedinica već to postaje Mreža.¹⁴ Sljedeće pitanje koje se nameće je: ako je prije država bila centar moći, postoji li taj centar moći na Mreži?

4. MOĆ UMREŽENOG DRUŠTVA

Prvenstveno u analizi moći umreženog društva u početku treba razjasniti kako je pojam *moć* snažna lingvistička konstrukcija upotrebljava radi jednostavnijeg objašnjavanja različitih vrsta odnosa između subjekata, a što je moć prema Manuelu Castellsu?

Castells 2009. godine izdaje knjigu nazvanu *Communication Power*, koja se za razliku od njegovih prethodnih knjiga bavi procesima i perpetuacijom moći umreženog društva kroz različite kanale komunikacije.

Odmah u uvodu Castells obrazlaže po njemu definiciju moći: „Moć je najosnovniji proces u društvu jer je društvo definirano oko vrijednosti i institucija, a ono što se vrednuje i institucionalizira je definirano odnosima moći.“¹⁵ Za Castellsa odnosi moći su strogo uređeni te jasno definirani odnosi u kojima se točno zna tko je subjekt, a tko objekt nad kojim se ta moć „izvršava“. Subjekti koji djeluju mogu biti individualni pojedinci, organizacije, institucije... Moć nikada ne može biti apsolutna niti djelovati na sve aktere jednako. U svakom suodnosu perpetuacije moći postoji stupanj njenog prihvaćanja i raspolaganja. Dakle, onaj tko je njoj podređen - mora ju prihvatiti. U suprotnom kada se pojavljuje otpor tada su odnosi moći podložni transformacijama i institucionalnim promjenama.¹⁶ Castells se ovom argumentacijom nadovezuje na Habermasovu legitimaciju da se svi procesi moći odvijaju u javnoj sferi, prostoru/mreži komunikacije za razmjenu informacija te moraju biti prihvaćeni od obje strane koje s njima susreću. Kako odnosi moći funkcioniraju u javnoj sferi detaljnije ću analizirati u sljedećem poglavlju, no pomoću koje teorije Castells pokušava definirati moć?

¹⁴ Bell (1999) str. 623-633, Castells (2000) str. 17, Fukuyama (1989) str. 2-3, Touraine (2007) str. 7-10

¹⁵ Castells, M., (2009), *Communication Power*, Oxford University Press, str. 10

¹⁶ Castells M, (2009), str. 10-12

On argumentira teoriju Michela Foucaulta da se moć, bez obzira na kulturološke ili ideološke razlike, prožima kroz nasilje, tzv. stegovni diskurs, prijetnje, potrebe za disciplinom.¹⁷

Foucault u knjizi *Znanje i moć* kroz disciplinirani diskurs obrazlaže procese isključivanja i zabrana što objašnjava: „ ... pretpostavljam da proizvodnju diskursa u svakom društvu kontrolira, selekcionira, organizira i redistribuira stanoviti broj procedura čija se uloga sastoji u tome da umanje njegove moći i opasnosti, da gospodare njegovim slučajnim zgodama, da izbjegnju njegovu tegobnu zastrašujuću materijalnost.“¹⁸ Glavni kreator represivnog aparata i nositelj moći je država koja se nastoji uvući u nadzor svih komunikacijskih kanala koje nastoji institucionalizirati. Ako je državni aparat onaj koji stvara moć, kako onemogućiti širenje širenje disciplinarnih diskursa?

Castells smatra da pošto postoje dvije strane, ona koja upravlja moći i ona koja ju prihvaća, alternativa i prioritetno rješenje za suzbijanje moći kao takve bilo bi stvaranje novih, alternativnih diskursa koji će izazvati i testirati aktualne odnose moći. Citirajući Ulricha Becka, Castells naglasak stavlja na činjenicu da su država i nacionalni interesi ono što definira te određuje društvena kretanja i granice, globalizacija se mora drugačije početi konceptualizirati što bi značilo da se teorija više ne može i ne smije oslanjati na metodološka i teorijska uvjerenja da su obitelj i kućanstvo osnovne jedinice ekonomije i gospodarstva već da u jednadžbu novog društvenog poretka treba uključiti i Mrežu.¹⁹ Beck ističe kako nove strukture u globalnom društvu trebaju biti analizirane u sklopu koncepta koji on naziva „moderno društvo“ koje tvori koncept „metodološkog kozmopolitizma“. Castells koncept „metodološkog kozmopolitizma“ analizira kroz globalno umreženo društvo kroz koju moć Mreže djeluje.

Castells se u knjizi *Communication Power* ne dotiče društveno-gospodarskih odnosa i razvoja kao što to analizira u *Usponu umreženog društva*, već u startu prelazi na definiranje globalnog umreženog društva kakvo poznajemo danas: „Umreženo društvo je ono društvo čija je društvena struktura izgrađena oko mrežne mikro-elektro aktivirane baze te digitalne informacijske i komunikacijske tehnologije.“²⁰ On razumije društvene strukture koje su nastale iz razvoja Mreže, no zbog tendencije globalnog društva da se restrukturira i rekonfigurira današnja komunikacija za Castellsa postaje „kodirana kultura“, a socijalna struktura društva

¹⁷ Castells, (2009) str. 13.

¹⁸ Foucault, M (1994), *Znanje i moć*, poglavlje knjige *Poredak diskursa*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, str. 116.

¹⁹ Castells (2009), str. 18.

²⁰ Castells, (2009), str. 24.

iako globalizirana, ne povezuje sve pojedince spojene na Mrežu te moć mreže ne djeluje na sva društva jednako. Zašto je to tako?

Prvenstveno zbog stupnja razvoja pojedinih društava, no svaki pojedinac je umrežen i uključen u strukturu razvoja Mreže te ima utjecaj na njeno stvaranje. U post-industrijskom društvu tržište se polako počelo okretati multinacionalnim kompanijama, burzama i uslužnim djelatnostima, a danas, navodi Castells, temelj suvremenog društva je Mreža oko koje se stvara društvena klima. Ono što Mreža oblikuje, a prenosi se na svakodnevne aktivnosti su financijska tržišta, povećanje visokoobrazovane radne snage, nove tehnologije, masovni mediji, industrije zabave, sport i druge aktivnosti koje oblikuju trenutnu čovjekovu okolinu. Ipak, Castells argumentira strogu fragmentaciju te globalne društvene strukture navodeći kako je ona globalna, no iskustvo pojedinca je lokalno: „Specifična društva koja su definirana po nacionalnim državnim granicama ili povijesnim identitetima duboko su rascjepkana u uključenja i isključenja u globalnu mrežu, strukture proizvodnje i potrošnje te moć.“²¹ Zbog tog globalnog fenomena Castells predlaže „time-lag“ hipotezu kojom bi lakše argumentirao zašto svako pojedinačno iskustvo spajanja na Mrežu nije jednako te uvodi pojmove „bezvremeno vrijeme“ i „prostor tokova“.

4.1. Bezvremeno vrijeme i prostor tokova

Još u *Umreženom društvu* prilikom analize što nam donose novi mediji u odnosu na televiziju Castells navodi: „Mediji su postali doista globalno povezani, jer programi i poruke teku svjetskom mrežom i mi ne živimo u globalnom selu, nego u prilagođenim kolibama koje se proizvode globalno, a distribuiraju lokalno.“²² Tim navodom iznosi argumentirano stajalište kako su mediji već postali globalni i u svakodnevnoj upotrebi, no ono u čemu Castells vidi razliku je konzumiranje sadržaja koje društvo upija preko mreže, a glavnu ulogu pri konzumaciji ima vrijeme i njegova konstrukcija.

Pojavom globalizacije te ovisnosti financijskih tržišta o Mreži vrijeme postaje ključno u slanju i primanju informacija, posebice zbog burzi. Zbog stvaranja novih vrijednosti koje su uvjetovane drugačijim čimbenicima (primjerice brzinom proizvodnje, distribucijom, reklamiranjem) Castells uvodi pojmove „bezvremeno vrijeme“ i „prostor tokova“.

²¹ Castells (2009), str. 25.

²² Castells (2000), str. 370.

Vrijeme i prostor su dva koncepta neodvojivi jedan od drugoga u prirodnom i sociološkom značenju. Prostor je definiran kao mjesto u kojemu se izmjenjuju različite društvene prakse i interakcije, no nakon globalnog umrežavanja te komunikacije preko mreže, razvija se posredovana komunikacija koju je potrebno smjestiti u svoje mjesto i svoje vrijeme. Takav prostor je „prostor tokova“ koji se sastoji od mreže i komunikacije koja se odvija na njoj, ali i mogućnosti da se komunicira u „vremenu“ u kojem to pojedinac želi. Na drugoj strani Castells izdvaja „prostor mjesta“, prostor u kojem se trenutno nalazimo, živimo.²³ Za usporedbu s industrijskim društvom, tada se u prostoru mjesta nalazila radna snaga i kapital, no danas su oni međusobno odvojeni, te „prostorom tokova“ dominira kapital, no on nije „besprostoran“ ili nevidljiv, njegov glavni faktor su umreženja i mreža. Time prostor tokova premošćuje prostor mjesta te se odvajaju razmjene između fizički odvojenih mjesta, Castells smatra da tada nastaju mjesta bez povijesti, a tada se javlja koncept bezvremenog vremena.

Radikalnom transformacijom prostora povezana je i radikalna transformacija vremena. U novim strukturama vrijeme nema početak, svatko se uključuje na mrežu u „svom“ vremenu. Na taj način bezvremeno vrijeme istovremeno niječe prošlost čime je sadašnjost u projekciji budućnosti. Primjer na kojem je to vidljivo je online razmjena informacija u kojem svaki od sudionika se nalazi i svom vremenu prema svojoj lokaciji.

Povezivanjem bezvremenog vremena i prostora tokova, odnosno kontrole komunikacije i kapitala, na mreži se kreiraju odnosi moći čije značajke nisu negirane već takva funkcija Mreže omogućava materijalnu potporu globalnoj komunikaciji koja dotiču lokalna iskustva. Možemo li pri toj analizi definirati u kojim se strukturama Interneta nalazi njegova moć?

5. MOĆ MREŽE

Cijeli proces umrežavanja planiran je te kontroliran radi same mrežne održivosti, vrijednost postaje Mreža sama za sebe. Ona se sastoji od seta spojenih čvorišta koji su standardizirani, no može li se na moć Mreže gledati prema globaliziranim institucijama koje njome upravljaju? Što omogućuje moć mreže?

Moć mreže, prema Castellsu, omogućuje pokušaj nametanja sustava koji će kontrolirati korisnike, a dijeli se na više segmenata. Prva forma moći Mreže je *moć umrežavanja* u kojoj je organizacija mreže baza čija je funkcija omogućavanje umrežavanja te se ona nalazi iznad svih

²³ Castells, M., (2009), str. 33-35

društvenih kolektiva uključenih na mrežu. Ova forma funkcionira na uključivanje i isključivanje. Moć u njoj se očitava u zadaći „stvaratelja“ mreže koji joj daju vrijednost, ali i štite od interese mreže. *Moć mreže* (networking power) druga je forma moći mreže čiji su protokoli standardizirani te određuju pravila koja se mogu pregovarati uključivanjem i/li isključivanjem. Kako ta *umrežena moć* djeluje? Castells se ograđuje od mogućeg odgovora na ovo pitanje implicirajući da je moć prevlast jedne društvene ili institucionalne struje nad drugom protiv njezine volje, a za njezino djelovanje potrebni su stvaratelji mreže koji čine četvrtu formu moći. Mreža se strukturira i restrukturira bez djelovanja volje društvenih aktora kako bi se uspostavila struktura mehanizama mreže i mogućnost umrežavanja i kooperacije dvaju ili više različitih mreža koje dijele jednake resurse i ciljeve. Stvaratelji mreže nazvani su programeri i switcheri čije se uloga metaforički objašnjava kao moć i kontra moć. Programeri programiraju mrežu, njene funkcije, prema njenim glavnim ciljevima, a procesi se razlikuju primjerice radi li se o financijskim ili vojnim tržištima. Dok su switcheri nositelji druge pozicije kreatora moći, njihova uloga je stvarati umrežene poveznice između različitih mreža primjerice medijskih, tehnoloških, znanstvenih... Prema Castellsu programeri i switcheri su svi pojedinci i mreže koji strukturiraju Mrežu, posjeduju njenu moć te upravljaju njome radi konstruiranja globalnog umrežavanja i umreženog društva.²⁴

Unatoč poznatim strukturama moći: nasilju, nadzoru i diskursu, kako ih navodi Foucault moć i njena uloga se fundamentalno ne mijenja već s Mrežom poprima nove strukture i djelovanje na različite segmente obuhvaćene njome. Moć u umreženom društvu je globalno, no iskustvo je lokalno te sva društva nisu uključena u jednake izvore moći. Castellsova argumentacija elaborira moć kao krucijalnu funkciju Interneta, no koju ulogu u svemu ima komunikacija? Za njega je moć u umreženom društvu globalna komunikacijska moć.

²⁴ Castells, M., (2009), *Communication Power*, str. 42-54

6. JAVNA SFERA I KIBERDEMOKRACIJA

6.1. Komunikacijska revolucija i javna sfera

Možemo li paralelno s razvojem Interneta govoriti o komunikacijskoj revoluciji? Za Castellsa komunikacija je: „... dijeljenje značenja kroz razmjenu podataka i informacija, a njen proces definiran je tehnologijom kojom se vrši komunikacija, karakteristikama pošiljatelja i primatelja, te njihovim kulturnim kodovima i protokolima komunikacije.“²⁵ On argumentira razlike masovne komunikacije u umreženom društvu kako više ne postoji ciklus slanja poruke isključivo od subjekata pošiljatelja i primatelja već komunikacija umreženog društva može biti i jednosmjerna, ali i interaktivna. Zbog toga uveden je pojam „samo-maskomunikacija“.

„Samo-maskomunikacija“ Castellsov je pojam nastao nakon stvaranja novih oblika komunikacije na Mreži poput bloga ili YouTube videa. Takva komunikacija je globalna i masovna, no u isto vrijeme je odvojena od drugog subjekta zbog mogućnosti samostalnog kreiranja poruke koja će biti poslana, no ona ne mora biti i primljena u tom trenutku slanja već od slanja do primanja prolazi vremenski odmak te se ona uvijek ispočetka može iščitavati.

Tehnološki razvitak utječe na nove kulturalne norme koje kreiraju nove sadržaj, a Mark Poster postavlja pitanje koliko daleko seže komodifikacija Interneta?

Poster u studiji *Kiberdemokracija* argumentira Internet i njegovu tehničku strukturu, decentralizaciju i kontekst iz kojeg je nastao kao neminovni pokretač promjena s učincima prvenstveno na odnos tehnologije i društva. Poster ne negira proces promjena, no pitanje kakav utjecaj Mreža ima na društvo navodi kao pogrešno koncipirano. Za njega Internet se opire uvjetima postavljanja pitanja o tehnologiji te smatra da je cijeli Internet temeljen na velikom broju različitih pretpostavki koje se iznova rekonfiguriraju kako se Internet nadograđuje i razvija. Poster uspoređuje Internet sa skupom odnosa marginalizirajući teoriju da je on prostor. Primjeri navedeni u studiji iznose da se učinci koje Internet proizvodi utječu na strukturu svakodnevnog života te je on komunikacijsko sredstvo čiji je cilj usmjeren prema korisničkim identitetima i prilagođavanju njihovim potrebama.²⁶

Ako je Internet sredstvo komunikacije koji oblikuje odnose i komunikaciju tada se možemo nadovezati na teoriju javne sfere. Poster nije jedini koji uviđa transformaciju javne sfere, o njoj je pisao i Jurgen Habermas. Za Habermasa prvenstveno postoji distinkcija između pojmova

²⁵ Castells, M., (2009), *Communication Power*, str. 54

²⁶ Poster, M., (2004) *Kiberdemokracija*, Etnografije Interneta, Institut za etnologiju i folkloristiku (Biblioteka Nova etnografija) i Ibis grafika, Zagreb

„javno“ i „javna sfera“, dok neki teoretičari uvode i koncept „javnosti“. Suprotno „javnom“ nalazi se „privatno“, nešto čemu je pristup reguliran i ograničen. Pojavom Internet i revolucijom komunikacije razlika između ova dva navedena pojma se smanjuje, odnosno teško se razlikuje što je „javno“, a što „privatno“, korisnici Mreže sada su u mogućnosti odrediti svoje značenje tih pojmova te njima samostalno raspolagati.²⁷

Spojivši Habermasovu argumentaciju i Posterovu studiju uviđa se sličnost stavova o javnoj sferi koja postaje analizirana kao prostor i odnosi u kojem ljudi iznose različite narative, primjerice o vlastitom životu. Kako su se prostor i vrijeme na Mreži transformirali, tako prema Posteru, suvremeni društveni odnosi gube tradicionalno interaktivno djelovanje koje je bilo matrica demokratizirajuće politike; mjesta poput trgova lišena su političkih i drugih rasprava, sada se sve preusmjerilo na medije.²⁸

U članku «Masovni mediji između javnosti i javne sfere» Slavko Splichal argumentira javnu sferu kao imaginarni komunikacijski prostor, sferu za sebe u kojemu ne postoje norme već je njeno djelovanje podređeno medijima koji oblikuju tzv. „kompromis“ između onog što Habermas oslovljava kao „javno“ i privatno“.

Splichal navodi kako su javni diskurs i politička uloga neodvojivi od javne sfere kroz koju se manifestira moć. Ipak, javna sfera bez normativa i pravila komunikacije imaju emancipacijski potencijal da svaki korisnik komunicira na sebi svojstven način. Nadovezujući se na Habermasov koncept nesputane konverzacije između korisnika, Splichal javnu sferu vidi kao komunikacijski okvir, tijelo čije su funkcije dostupne svima.²⁹

Nadalje, argumentirajući Internet kao javnu sferu pri analizi mreže Poster smatra da se trebamo odmaknuti od Habermasovog stajališta što je javna sfera. Zašto? Iz razloga jer Internet osim novih formi komunikacije omogućuje izgradnju društvenih virtualnih zajednica, konstruiranja identiteta po vlastitim preferencijama i dr. Time Poster prvenstveno želi istaknuti da gubitkom prostora poput trgova gubi se interakcija oči u oči, stoga trenutni fokus treba biti usmjeren na nove oblike elektronički posredovanih diskursa, a tom teorijom suprotstavlja teoretičarima koji

²⁷ Habermas, J., (1991), *The Structural Transformation of Public Sphere*, str. 2-3

²⁸ Poster, M., (2004), *Kiberdemokracija*, Etnografije Interneta, Institut za etnologiju i folkloristiku (Biblioteka Nova etnografija) i Ibis grafika, Zagreb

²⁹ Splichal, S., (2014), Masovni mediji između javnosti i javne sfere, URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=186765 (posjećeno 17. kolovoz 2016)

vraćaju modernističkim tezama i ne primjećuju da Internet donosi nove temelje za analizu društvenih prostora i komunikacije.³⁰

6.2. Kiberdemokracija

I Poster i Castells smatraju da je internet decentralizirana tehnologija, no problematiku koju Poster iznosi u svojoj studiji je problematika demokracije koja se ne može diferencirati. Prema tome, internet je sličniji kulturi i jeziku koji se ne mogu proučavati ako se u njima izravno ne sudjeluje, a kada se mora sudjelovati za Postera je to egzistencijalno.

On iznosi nastavak argumentacije kako internet širi do sada poznate identitete i otvara pitanja o djelovanju kiberprostora. Za njega neke dijelove kiberprostora poput određenih virtualnih zajednica teško je istraživati zbog njihove kompleksnosti i povezanosti tehnologije s virtualnosti. Za početak je potrebno definirati - što je kiberprostor?

Prema Pierru Levyu, kao što piše i McLuhan u *Razumijevanju medija*, čovjeka je nemoguće odvojiti od njegove materijalne okoline. Transformacijom prostora, vremena i javne sfere Levy ističe kako je kiber-prostor medij kolektivne inteligencije koji stvara nove komunikacijske oblike. Primjerice moguća ovisnost o Internetu i virtualnim igricama, praćenje tržišta i radne snage, gledanje internetske televizije i dr.³¹ Stvaranje kiber-prostora je participativno i socijalizirajuće, no donose li takve prakse novo poimanje čovjeka?

Predrag Haramija u članku «Donosi li internet novo poimanje čovjeka? Osvrt na viđenje čovjeka među sljedbenicima digitalne kulture» iznosi argumentaciju da sudjelovanje u kreiranju Interneta utječe na čovjekov svakodnevni život i ponašanje. Virtualni prostor namijenjen je prezentaciji novih identiteta i kulturalne politike te ostavlja lažni dojam slobode. Haramija sa skepticizmom oblikuje stajalište kako je Internet nužno zlo koje uzrokuje novo poimanje čovjeka.³²

Zbog takvog novog poimanja čovjeka i medija, Paul Virilio kiber-prostor smatra drugačijom formom od tradicionalnih na koje iz tih razloga treba biti primijenjeno novo gledište. Nova

³⁰ Poster, M., (2004), *Kiberdemokracija*, Etnografije Interneta, Institut za etnologiju i folkloristiku (Biblioteka Nova etnografija) i Ibis grafika, Zagreb

³¹ Levy, P., (2001), *Cyber-space*, The University of Minesota Press, str. 2

³² Haramija, P., (2009) *Donosi li internet novo poimanje čovjeka? Osvrt na viđenje čovjeka među sljedbenicima digitalne kulture*, URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=64594 (posjećeno 16. kolovoz 2016)

perspektiva očituje se da internet nije samo audio-vizualni medij već taktilni koji ostvaruje mogućnost kontakata na daljinu čime se stvara kiber-prostor i virtualne zajednice.³³

Poster kao čimbenik kiberdemokracije u istoimenoj studiji navodi rodnu problematiku kroz koju se može predočiti je li kiberdemokracija zapravo – utopija? On iznosi čovjekovu tendenciju za emotivnom prisutnošću, a da bi ona bila postignuta na Internetu osobe diskurzivno mijenjaju rod. Retoričko pitanje „kome treba identitet?“ postavio je Stuart Hall (2000) započinjući raspravu i pozicionirajući identitet kao esencijalistički koncept. Suprotno Hallu, Daniel Bell u knjizi *Uvod u cyber-kulturu* argumentira da je identitet prisutan na Internetu neophodno fikcija. Hall identitet vidi poput prakse koju pojedinac neprestano konstruira, dok Bell tumači da je za takve prakse konstrukcije identiteta potrebna manipulacija diskursom koji se konzumira preko Interneta, smatrajući današnji pojam identiteta mobilnim i multipliciranim.³⁴

Na Mreži, globalno umreženo društvo iznova kreira njemu odgovarajuće identitete te si pripisuje pravila koja mu odgovaraju. Takav diskurs ima prednost fleksibilnih i fluidnih identiteta koji se prilagođavaju virtualnim prostorima u kojima djeluju. Odgovor na pitanje je li kiberdemokracija utopija može se metaforički iščitati iz kratkometražnog crtano-filmskog *In cyber-space, no-one knows you're dog?*³⁵ čija je poruka da su identiteti na Internetu i sva njegova prava ovisni o narativnoj reprezentaciji koja je njihov primarni nositelj.

Umreženo društvo transformacijom i prilagodbom na novonastale uvjete komuniciranja preselilo je sva relevantna događanja na Mrežu, zbog toga se postavlja pitanje – ako se nalazimo u, prema McLuhanu „bestjelesnom prostoru“, jesu li moguće uspješne revolucije poput prosvjeda i borbi za ljudska prava?

³³ Virilio, P., (1995), *Speed and Information: Cyberspace Alarm*, C-Theory, URL <http://www.ctheory.net/articles.aspx?id=72> (posjećeno 15. kolovoz 2016)

³⁴ Bell, D., (2001), *An Introduction to Cyber-cultures*, str. 115.

³⁵ *In cyber-space, no-one knows you're dog?* crtani film koji prikazuje pojedinca (u ovom slučaju mačku) koji konstruira lažni identitet te je uhvaćen u klopku vlastite nepromišljenosti, URL: https://www.youtube.com/watch?v=_hNZ8LFE5DA (posjećeno 15. kolovoz 2016)

7. REVOLUCIJA NA MREŽI

Nakon analize postoji li moć Mreže, tko ju posjeduje i kako ona djeluje, postavlja se pitanje – može li Mreža pokrenuti lavinu događaja koji će prouzrokovati globalne promjene?

Zeynep Tufekci, tehno-sociologinja, u svom tekstu «Je li internet dobar ili loš? Da.» otvara kompleksne odgovore na prethodno navedena pitanja. Naime, ona je aktivistica koja ima za cilj proučavanje različitih društvenih pojava, a to su najčešće prosvjedi i revolucije pokrenute na Internetu putem društvenih mreža, a održane diljem svijeta. Ona i u tvojim TED govorima često upozorava kakvu važnost u svakodnevici imaju društvene mreže.³⁶ Primjerom jednog od najvećih turskih prosvjeda 2013. i komparacije programa koji je pratio međunarodni CNN koji je uživo prenosio prosvjed, a turski CNN dokumentarac Tufekci ističe kako Internet nije samo alat kojim će društvo pokrenuti revolucije. Metaforički svesti ga na „sredstvo“ takvim perspektivama umanjuje se utjecaj tehnologije na svakodnevicu. Ona se također ograđuje od Foucaultove teorije o nadzoru i panoptikonu, a stavljaju to u današnji kontekst naš „nadzornik“ bio bi Internet. Tufekci argumentira kako užici danas nisu zabranjeni već se otvoreno potiču kroz raznu propagandu, a većina ne strahuje od države ili nadležnih institucija. S tim zaključkom otvoreno poziva na promišljanje kojim sredstvima danas korporacije imaju moć nadzora. Sociologinju, također muči postavka kako je Internet omogućio brze, ali neefikasne prosvjede, otpori pobjeđuju, ali kratkoročno – koji su onda dugoročni učinci?³⁷ Dugoročni učinci na društvo su sloboda govora i ponovnog progovaranja o temama koje su marginalizirane; politika, prava manjina, rodna i spolna problematika... Internetska tehnologija omogućuje da propitamo ispravnost danas nametnutih globalnih normi i otvoreno komuniciramo jedni s drugima, no mijenjaju li samo revolucije poimanje društvenih mreža i Interneta?

Skandal koji je prouzročilo otkriće Edwarda Snowdena vezano uz američku nacionalnu agenciju za sigurnost natjerao je društvo da ponovno propita pojmove „javno“ i „privatno“. Spoznaja da sve što je ikada čitano ili gledano na Internetu, mailovi koji su poslani mogu biti iskorišteni protiv pojedinca vraća nas na početak pitanja – postoji li kontrola? Castells je naveo kako moć ne postoji bez onoga tko joj se pokorava, ali niti ne djeluje bez otpora. Geert Lovink u tekstu «Bilješke o medijskoj teoriji nakon Snowdena» sažima premise kako u doba nakon

³⁶ Zeynep Tufekci, *Online social change: easy to organize, hard to win*, TED Talk, URL: https://www.ted.com/talks/zeynep_tufekci_how_the_internet_has_made_social_change_easy_to_organize_hard_to_win (posjećeno 16.kolovoz 2016.)

³⁷ Tufekci, Z., (2014), *Je li Internet dobar ili loš? Da.*, Libra libera (35), str. 118-125

Snowdena ne treba tražiti nove alternative koje će se suprotstavljati korporacijama već se mora preispitati pozicija civilnog društva u suodnosu s institucijama, ako je taj sudonos uopće moguć. Snowdenovi altruistički motivi razotkrivanja nadzorne suradnje između internetskih korporacija (vlasnika društvenih mreža) i državnih institucija poljuljali su integritet Interneta kao slobodnog informacijsko-komunikacijskog sredstva.³⁸ U suvremenom društvu u kojem revolucija može biti pokrenuta u minimalnom vremenskom roku koja je zadaća društvene mreže?

Brian Lenzo u tekstu «Hoće li revolucija biti tweetana?» postavlja tezu kako je emitiranje televizijskog programa i sadržaja postalo marginalizirano i sekundarno u odnosu na učinak te uključenost društva na Internet. Lenzo navodi primjere iranskih prosvjeda 2009. i tunišku revoluciju kojom započinje Arapsko proljeće. Navedene revolucije odjeknule su Internetom koristeći protokole za brže širenje informacija, na Twitteru se koristio tzv. *hashtag* s ključnom riječju, primjerice #IranElection. Utopijski je razmišljati da su navedeni događaji puka slučajnost organizirana od danas do sutra. Društvene mreže, odnosno djelovanje Interneta, nemaju definiranu zadaću ili cilj, no ključan faktor pri pokretanju revolucija je uključenje na mrežu te njena dostupnost. Može li se zaključiti da se otpor događa samo između civilnog društva i institucija?³⁹

Snowden nije jedini koji se odlučio suprotstaviti institucijama željnima kontrole podataka i informacija. Julian Assange 2007. pokreće neovisni projekt Wikileaks pomoću kojeg javnosti daje uvid u tajne dokumente koji inkriminiraju različite političke institucije. Iako nerazumljivog diskursa, Wikileaks uzdrmao je političke elite te ovaj otpor nije bio na razini civilnog društva već okršaj intelektualnih elita protiv političkih. Sam Assange u članku «Google nije ono što se čini» otvoreno prstom upire u korporaciju kao jednu od najvećih manipulatora Interneta. Širenjem ideja da je Google mjesto susreta vizionarskih inovacija, „više od tvrtke“ koja ima za cilj stvoriti društvu bolju budućnost, Assange se pita – zašto se Google toliko „trudi“ prikazati kao superiornim nad drugima? Nudeći razne besplatne servise za pohranu i razmjenu podataka Google ostavlja filantropski dojam nad društvom. Assange iznosi da je Google korporacija skrivenih namjera, natjerati korisnike da sami predaju podatke i informacije.⁴⁰

Globalno društvo se mijenja puno brže nego u prošlosti, a u toj brzini sve veći je jaz između civilnog društva i političkih institucija, elita koje žele pod krinkom slobode i površne

³⁸ Lovink, G., (2014), *Bilješke o medijskoj teoriji nakon Snowdena*, Libra Libera (35), str. 111-117

³⁹ Lenzo, B., (2014), *Hoće li revolucija biti tweetana?*, Libra Libera (35), str. 126-139

⁴⁰ Assange, J., (2014), *Google nije ono što se čini*, Libra libera (35), str. 151-158

demokracije posjedovati monopol nad slanjem informacija. Prema Castellsu, globalizacija i informacionalizam uspostavili su mrežu tehnologije, bogatstva i moći koje istovremeno povećavaju globalni proizvodni kapacitet, komunikaciju i kreativne mogućnosti.⁴¹

Nadovezujući se na argumentaciju Zeynep Tufekci o Internetu kao alatu, i Castellsovim radnim radovima na temu umreženog društva, Jose Van Dijck objašnjava kako je društvo od umreženog, postalo sociološki strukturirano na temeljima novih komunikacijskih kanala stoga za daljnju elaboraciju fenomena je li moguća revolucija na Mreži potrebno je poštovati normative društvene mreže, no poštivanje njenih pravila ne isključuje mogućnost otpora i preuzimanja inicijative za kontra-moći.⁴²

⁴¹ Castells, M., (2002), *Informacijsko doba; poglavlje Drugo lice zemlje: društveni pokreti protiv novog globalnog poretka*, str. 77-80

⁴² Van Dijck, J., (2013) *The Culture of Connectivity*, str. 3-5

8. ZAKLJUČAK

Umreženo društvo transformiralo je društvo i ekonomiju pomoću Mreže. Pitanja koja su se nametnula pišući rad obuhvatila su definiranje moći umreženog društva, njene aktere te njeno djelovanje: koji su glavni faktori moći umreženog društva, može li se ona definirati, tko je subjekt koji određuje konstrukciju moći Mreže?

Niti jedan od pojmova nema jednu definiciju koja isključuje ili pobija druge. Moć Mreže koncept je kojim se objašnjavaju različiti odnosi između pojedinaca, društava ili institucija koje su priključene na Mrežu.

Manuel Castells u svojim studijima, iako napisanima prije dvadesetak godina, navodi obrise, početke virtualnih društvenih zajednica koje danas imaju svoja imena, a za nekoliko godina možemo očekivati njihov daljnji razvoj i veći utjecaj u kreiranju društvene globalne klime.

Kako se razvijala internetska kultura tako se paralelno razvijaju i mogući otpori represiji te pokušaju nadzora političkih elita. Glasovi koji su ukazali na društvene metastaze prozvani su zviždačima, a lica Edwarda Snowdena i Juliana Assangea postali su ultimativni zaštitni znak novih pokreta otpora.

Iako su na neka pitanja tijekom rada pronađeni odgovori ili se tek naslućuju, pitanja poput koliki zapravo učinak imaju otpori civilnog društva i intelektualnih elita prema institucijama ostaju neodgovorena te se odgovori na njih možda budu mogli propitati kroz trenutna globalna previranja između SAD-a i ostatka svijeta, ili samo aktualnih predsjedničkih izbora u Sjedinjenim Državama.

Rad nije odgovorio na sva postavljena pitanja, a imajući na umu da se svakodnevno mijenjaju načini komunikacije, internet se nadograđuje te je sklon modifikacijama, kao i samo društvo, ostavlja se prostora za daljnja istraživanja na zadanu temu.

9. LITERATURA

- Assange, J., (2014), «Google nije ono što se čini», *Libra Libera* (35), str. 151-158
- Bell, D., (1999), *The Coming Of Post-Industrial Society*, Basic Books, str. 144-145
- Bell, D (2001), *An Introduction to Cyber-cultures*, str. 115.
- Castells, M., (2009), *Communication Power*, Oxford University Press, New York
- Castells, M., (2003), *Internet Galaksija. Razmišljanje o Internetu, poslovanju i društvu*: Naklada Jesenski i Turk: Zagreb
- Castells, M., (2000), *Uspon umreženog društva*, svezak 1. Informacijsko doba:ekonomija društvo i kultura; Zagreb, Golden marketing
- Castells, M., (2002), *Moć identiteta*, svezak 2. Informacijsko doba; ekonomija, društvo i kultura; Zagreb, Golden marketing
- Debray, R., (1999), *Šta je mediologija?*, Le Monde Diplomatique
- Foucault, M., (1994), *Znanje i moć*, Nakladni zavod Globus, Zagreb
- Fukuyama, F., (1989), *End of History?*, The National Interest; URL:
<https://ps321.community.uaf.edu/files/2012/10/Fukuyama-End-of-history-article.pdf>,
(posjećeno 15. kolovoz 2016.)
- Habermas, J., (1991), *The Structural Transformation of Public Sphere*, The Mit Press, Cambridge
- Haramija, P., (2009), «Donosi li internet novo poimanje čovjeka? Osvrt na viđenje čovjeka među sljedbenicima digitalne kulture»: *Obnovljeni život : časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol.64 (3), URL:
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=64594
- Lenzo, B., (2014), «Hoće li revolucija biti tweetana?», *Libra Libera* (35), str. 126-139
- Levy, P., (2001), *Cyber-space*, The University of Minesota Press
- Lovnik, G., (2014), «Bilješke o teoriji medija nakon Snowdena», *Libra Libera* (35), str. 111-118
- McLuhan, M., (2008), *Razumijevanje medija*, Zagreb: Golden marketing

Peruško, Z. (2001), *Uvod u medije*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk

Poster, M., (2004), *Kiberdemokracija*, Etnografije Interneta, Institut za etnologiju i folkloristiku (Biblioteka Nova etnografija) i Ibis grafika, Zagreb

Splichal, S., (2014), «Masovni mediji između javnosti i javne sfere», *Medijska istraživanja : znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije*, Vol.20 (1), URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=186765

Touraine, A., (2007), *A New Paradigm: For Understanding Today's World*, Polity Press

Tukfeci, Z., (2014), «Je li Internet dobar ili loš? Da.», *Libra libera* (35), str 118-125

Van Dijck, J. (2013), *The Culture of Connectivity; A Critical History of Social Media*, Oxford University Press, New York

Virilio, P., (1995), *Speed and Information: Cyberspace Alarm*, C-Theory, URL <http://www.ctheory.net/articles.aspx?id=72> (posjećeno 15. kolovoz 2016)

